

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Л. І. МАЗУКА

**УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА ТА СВІТОВЕ УКРАЇНСТВО:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ПОТЕНЦІАЛ
І ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ**

Аналітична доповідь

Київ 2013

УДК 35.07+331.556.4+811.161.2(477)

М 14

*За повного або часткового відтворення матеріалів цієї публікації
посилання на видання обов'язкове*

Автор:

Людмила Іванівна Мазука, к. і. н.

Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua>

Мазука Л. І.

М 14 Українська держава та світове українство: актуальні питання, потенціал і перспективи взаємодії / Л. І. Мазука. – К. : НІСД, 2013. – 32 с.

ISBN 978-966-554-211-7

На основі статистичних даних державних установ та організацій проаналізовано сучасний стан державної підтримки закордонного українства. Указано на проблемні моменти у взаємодії Української держави зі співвітчизниками за кордоном. Особливу увагу приділено задоволенню мовно-культурних та освітніх потреб світового українства, а також комплексу питань, пов'язаних зі збереженням національної ідентичності українців Росії, надано практичні рекомендації.

ISBN 978-966-554-211-7

© Національний інститут
стратегічних досліджень, 2013

ЗМІСТ

1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА, ІНСТИТУЦІЙНА, ФІНАНСОВА БАЗА СПІВПРАЦІ ЗІ СВІТОВИМ УКРАЇНСТВОМ	4
2. ЗАДОВОЛЕННЯ МОВНО-КУЛЬТУРНИХ ТА ОСВІТНІХ ПОТРЕБ СВІТОВОГО УКРАЇНСТВА	8
3. ТРУДОВІ МІГРАНТИ ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК СВІТОВОГО УКРАЇНСТВА	12
4. УКРАЇНЦІ РОСІЇ	15
Висновки та пропозиції	19
Додаток 1	22
Додаток 2	24
Додаток 3	27
Додаток 4	30

1. Нормативно-правова, інституційна, фінансова база співпраці зі світовим українством

Українська держава на законодавчому рівні закріпила підтримку своїх співвітчизників за кордоном. Державна політика щодо українців зарубіжжя здійснюється на основі відповідних положень Конституції України¹, Закону України «Про правовий статус закордонних українців»², інших нормативно-правових актів України з урахуванням законодавства держав громадянства, проживання закордонних українців. Водночас вона базується на принципах і нормах Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, Загальної декларації ЮНЕСКО про культурне різноманіття, Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, інших міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

13 жовтня 2006 р. указом Президента України була затверджена Національна концепція співпраці із закордонними українцями. 22 червня 2011 р. Кабінет Міністрів України ухвалив Концепцію Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року.

¹ Відповідно до ст. 25 Основного Закону України держава гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають поза її межами. Згідно зі ст. 11 Конституції України держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Ст. 12 Конституції України закріплює обов'язок держави дбати про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають поза межами держави. У преамбулі Закону України «Про правовий статус закордонних українців» закріплено обов'язок Української держави сприяти розвитку національної свідомості українців, які проживають поза межами України, зміцненню зв'язків із Батьківщиною та поверненню їх в Україну.

² 6 червня 2012 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про правовий статус закордонних українців», у якому розширюються права закордонних українців. Відтепер українське громадянство надаватиметься без вимоги безперервного проживання в Україні протягом 5 років. Крім того, згідно з документом особа, яка отримала статус зарубіжного українця, має право працювати на підприємствах, в установах і організаціях або здійснювати іншу трудову діяльність на підставі та в порядку, встановленому для громадян України. Зарубіжним українцям також щорічно передбачаються державні стипендії для здобування вищої освіти у межах установлених квот.

З-поміж останніх документів, які стосуються державної підтримки світового українства – Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2012 р. № 682. З-поміж пріоритетних напрямів нової Державної програми: удосконалення законодавства з питань співпраці із закордонними українцями та посилення захисту їхніх інтересів у країнах постійного й тимчасового проживання; активізація інформаційно-роз'яснювальної роботи в місцях компактного проживання української діаспори, збільшення кількості науково-освітніх і культурно-мистецьких заходів за участю закордонних українців, удосконалення мережі недільних та інших шкіл, кафедр українознавства у державах компактного проживання закордонного українства; виготовлення інформаційної продукції на рівні сучасних міжнародних стандартів.

Одними із недоліків цієї Програми, як і попередньої, є те, що поза рамками державної підтримки та уваги залишаються кілька мільйонів громадян України, які виїхали за її межі останніми десятиріччями, адже в документі використовується термін «закордонні українці» (згідно зі ст. 1 Закону України «Про правовий статус закордонних українців», «закордонний українець – це особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України»).

Основними механізмами реалізації державної політики співпраці зі світовим українством на урядовому рівні є Міжвідомча координаційна рада з питань забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українцями та Національна комісія з питань закордонних українців, робота якої регламентується нормами Закону України «Про правовий статус закордонних українців» від 3 квітня 2004 р. Комісія вирішує питання про надання статусу «закордонний українець» особам українського походження з інших держав. Згідно з прийнятими Комісією рішеннями статус закордонного українця надано 6115 особам із 53 країн світу³.

На сьогодні робота із закордонними українцями розпорощена між кількома міністерствами: МЗС має Департамент зв'язків із закордонним українством та культурно-гуманітарного співробітництва, у Міністерстві культури та туризму України функціонує відділ національних меншин України та української діаспори, Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України має департамент, який займається освітніми питаннями закордонних українців, Міністерство соціаль-

³ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/5646.htm>

ної політики опікується питаннями трудової міграції. Останнім часом дедалі більш активно порушується питання про створення єдиного спеціального державного органу, який би опікувався всім комплексом проблем світового українства, на зразок таких, які існують в інших країнах (Азербайджан, Грузія). Про це неодноразово заявлялося і на форумах українців, і в окремих виступах керівників міжнародних організацій української діаспори (див. Дод. 4).

Державна політика співпраці із закордонними українцями та їх громадськими організаціями вимагає забезпечення сталого фінансування відповідних програм. Про це йшлося у Рекомендаціях парламентських слухань «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці», проведених 2009 р., де рекомендувалося під час підготовки проєктів законів про Державний бюджет України передбачати належне фінансування видатків на здійснення співпраці із закордонними українцями та їх громадськими організаціями. Неодноразово й українські урядовці заявляли про необхідність фінансової підтримки українців за кордоном⁴. На жаль, такі заяви часто залишаються декларативними.

Наприклад, Законом України «Про державний бюджет України на 2012 рік» Мінкультури передбачені видатки за напрямками: «Заходи щодо встановлення культурних зв'язків з українською діаспорою» та «Заходи щодо зміцнення зв'язків закордонних українців з Україною та забезпечення міжнародної діяльності у сфері міжнаціональних відносин» бюджетної програми 1801260; «Заходи з відтворення культури національних меншин, заходи Української Всесвітньої Координаційної Ради, заходи з реалізації Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, заходи щодо встановлення культурних зв'язків з українською діаспорою, заходи щодо зміцнення зв'язків закордонних українців з Україною та забезпечення міжнародної діяльності у сфері міжнаціональних відносин» у межах призначень 2011 року, а саме: 1,0 млн грн та 500,0 тис. грн. Відповідно до плану асигнувань загального фонду бюджету на 2012 р. за КПКВК 1801260 планові призначення передбачалися, починаючи з травня⁵. Однак

⁴ Азаров пообіцяв українській діаспорі у Москві виділити кошти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newsru.ua/finance/27may2012/kobzon.html>

⁵ Інформація про стан виконання Плану організації виконання постанови Верховної Ради України від 19 січня 2010 р. № 1807- VI «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kompravlud.rada.gov.ua/kompravlud/control/uk/publish/article?jsessionid=AD07252EE3041E798E71596B686BADD9?art_id=47263&cat_id=45376

у листопаді 2012 р. набуло резонансу повідомлення прес-служби Української Всесвітньої Координаційної Ради про те, що держава припинила фінансування культурних проектів української діаспори⁶.

Кошти, які виділяються на реалізацію бюджетних програм для підтримки українців зарубіжжя, не завжди відповідають реальним потребам. Наприклад, у рамках виконання бюджетної програми 1401110 «Фінансова підтримка забезпечення міжнародного позитивного іміджу України та здійснення заходів щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України» передбачаються кошти, у т.ч. і на надання фінансової підтримки українським школам за кордоном (15 тис. грн) та підтримки у виданні за кордоном наукових, публіцистичних, художніх творів і збірок для українських громад за кордоном, творів закордонних українців, здійсненні перекладу творів класиків української літератури іноземними мовами – 50 тис. грн. Як бачимо, ці кошти є мізерними.

Орієнтовний обсяг коштів, які передбачається виділити з держбюджету України на реалізацію Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року, становить 103,9 млн грн⁷. Це більше, ніж виділялося на виконання попередньої державної програми, чинної у 2006–2010 рр. (орієнтовний обсяг коштів становив 76,905 млн грн)⁸. У Заключному звіті про результати виконання цієї програми зазначається: «Високий показник виконання завдань Програми складає 82 %, що свідчить про досягнення її головної мети: забезпечення збереження етнічної ідентичності та національно-культурної самобутності закордонних українців, задоволення їх культурних, освітніх, інформаційних та соціально-гуманітарних потреб, підтримка діяльності українських громадських організацій за кордоном»⁹.

Констатуючи, що реалізація Програми дійсно сприяла зазначеним цілям, варто зазначити про досить формальний підхід до оцінки її ре-

⁶ *Держава* припинила фінансування культурних заходів діаспори [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.day.kiev.ua/3068233

⁷ *Державна Програма співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/682-2012-%D0%BF>

⁸ *Про затвердження Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року* : постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2006 р. № 1034 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1034-2006-%D0%BF>

⁹ *Заключний Звіт про результати виконання Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mfa.gov.ua/data/upload/publication/mfa/ua/55005/20300978dod2.pdf>

зультатів. По-перше, було б надто оптимістично заявляти про досягнення її головної мети. По-друге, аналіз зазначеного звіту дає змогу поставити під сумнів методологію оцінки її виконання, що призвело до явно завищених показників.

2. Задоволення мовно-культурних та освітніх потреб світового українства

Проаналізувавши підсумки переписів жителів у більшості країн поселення українського етносу, можна дійти висновку, що за винятком США і Канади, де кількість осіб українського походження зросла, існує послідовна тенденція до відчутного зменшення чисельності представників українського етносу. Наприклад, у Словаччині за останні 60 років автохтонне українське населення зменшилося майже утричі. Лише упродовж 1989–2000 рр. кількість українців у Грузії скоротилася понад усемеро.

Нове покоління закордонних українців, які народилися не в Україні, починає втрачати зв'язок із Батьківщиною, поступово асимілюючись із суспільством країни проживання. Це і є однією з найголовніших причин зменшення кількості громадян-українців у іноземних державах.

Одними з базових чинників збереження національної ідентичності, безперечно, є використання рідної мови та практик, які гуртують громаду, насамперед відтворення культурних традицій.

Аналіз статистичних даних щодо діяльності українських громад у країнах світу та забезпечення мовно-культурних потреб закордонних українців (див. Дод. 2) дає підстави визначити пріоритетні завдання державної підтримки. Сьогодні держава має більш активно впливати на забезпечення мовно-культурних прав закордонних українців за такими напрямками державної політики.

Підтримка українських навчальних закладів

За даними МОН України у 2011 р. у країнах перебування українців було 617 суботніх і недільних шкіл та класів, у яких навчалося 14058 учнів.

У 2008 р. при Міністерстві освіти та науки України була створена Міжнародна українська школа (МУШ). Зараз вона координує діяльність закордонних українських навчальних закладів, у яких вивчається або ведеться викладання українською мовою, надає методично-інформаційну підтримку закордонним шкільним осередкам. Існує українська важлива проблема фінансування видатків із Державного бюджету України на діяльність МУШ, особливо видатків на відрядження для

проведення семестрової та державної атестації, супроводження дистанційних курсів тощо. 1 червня 2012 р. Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України був прийнятий і опублікований Наказ «Про затвердження плану заходів Міністерства щодо підтримки та розвитку українського шкільництва за кордоном на 2012–2015 роки» № 654. УВКР неодноразово пропонувала розробити проект Державної програми щодо розвитку освіти і науки за кордоном. Актуальність ухвалення такого документа обумовлюється наявністю та успішним функціонуванням подібних державних програм у Росії, Казахстані, Польщі та інших країнах.

Значною проблемою задоволення освітніх потреб представників закордонного українства є обмеженість фінансування системи освіти, що не дає можливості формувати повноцінний резервний фонд навчальної літератури для потреб навчальних закладів діаспори, розробляти й випускати для них спеціальні навчальні посібники з української мови та інших українознавчих предметів, надавати матеріально-технічну підтримку відкриттю та функціонуванню українських шкіл і класів за кордоном, облаштуванню навчальних кабінетів, шкільних бібліотек тощо.

Підручники не задовольняють потреби недільних і суботніх шкіл, де згідно зі статистикою навчається найбільша кількість дітей закордонних українців. Саме тому назріла потреба створення спеціальної навчально-методичної літератури для учителів та учнів недільних і суботніх шкіл українського зарубіжжя.

Важливим є питання наповнення бібліотечних фондів шкіл зарубіжжя творами українських письменників (наприклад серії «Шкільна бібліотека»); словниками; методичною літературою, у т.ч. розробками позашкільних заходів; аудіовізуальними засобами навчання (аудіо-записи народних і сучасних українських пісень, музики; записи вистав українських театрів, класики українського кіно тощо); довідниками, навчальними засобами навчання (у т.ч. карти, таблиці); дитячими періодичними виданнями тощо. Неоціненною допомогою при вивченні української мови та літератури і в Україні, і за кордоном могло б стати видання антологій української прози та поезії, дитячих збірок оповідань і віршів, використання матеріалів електронної бібліотеки української літератури.

*Надання державних стипендій молоді
для навчання у ВНЗ України*

Для здобуття освіти у ВНЗ України іноземним громадянам українського походження у 2006/2007 навчальному році було надано 484 державні стипендії, у 2007/2008 – 370, у 2008/2009 – 370, у 2009/2010 – 542, у 2010/2011 – 351. За 2006–2010 рр. представникам

із Придністров'я було надано для навчання у ВНЗ 632 державні стипендії, зокрема у 2006 р. – 150 місць, у 2007 р. – 132, у 2008 р. – 150, у 2009 р. – 100, у 2010 р. – 100. У 2011 р. такі стипендії були відсутні.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про правовий статус закордонних українців» Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України було встановлено на 2012 р. 310 квот для прийому закордонних українців на перший курс до вищих навчальних закладів України за рахунок коштів державного бюджету України. Зокрема, для українців Молдови було виділено 100 місць, Грузії, Білорусі та Узбекистану – по 20, Азербайджану, Румунії, Киргизії, Бразилії та Словаччини – по 10, Латвії, Литви, Естонії, Болгарії, Вірменії, Аргентини, Угорщини, Сербії, Палестини, Ізраїлю, Туреччини, Греції, Лівану – по 5, інших країн – 35. Проте вступна кампанія 2012 р. засвідчила, що існують значні відмінності й суперечності у трактуванні Закону України «Про закордонних українців» та визначеного ним принципу квотування для дітей закордонних українців. Саме це спричинило той факт, що, з одного боку, квоти виявилися незаповненими, а з другого – батьки і діти ображені несправедливим оцінюванням. Адже в умовах, у яких опинилися українські школи зарубіжжя (про це вже говорилося), неможливо дати знання на такому рівні, як це робиться в Україні. Щоправда, в Україні функціонують літні школи вивчення української мови та українознавства, але вони існують без підтримки держави, і за навчання в цих школах слухачі повинні сплачувати чималі гроші, а тому кількість бажаючих навчатися у літніх школах – незначна.

Створення українських культурних центрів за кордоном

Станом на 2010 рік¹⁰ МЗС створило 22 культурно-інформаційні центри у складі дипломатичних установ України в Австрії, Білорусі, Бельгії, Болгарії, Греції, Грузії, Естонії, Ізраїлі, Іспанії, Італії, Казахстані, Китаї, Молдові, Польщі, Португалії, Румунії, США, Франції, Німеччині, Угорщині, Чехії та Генерального консульства України у Стамбулі. МЗС планувало забезпечити у 2010 р. започаткування діяльності культурно-інформаційних центрів у складі посольств України у Великій Британії, Канаді, Словацькій Республіці та Генерального консульства України в Мюнхені. Водночас з огляду на обмежене фінансування у 2010 р. такі центри не були відкриті. Проте заходи, що проводяться культурними

¹⁰ *Заключний* звіт про результати виконання Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/data/upload/publication/mfa/ua/55005/20300978dod2.pdf>

центрами самі закордонні українці розцінюють як досить формальні, а їх діяльність загалом як низькопродуктивну.

Підтримка діяльності українських бібліотек

За офіційними даними, у країнах проживання українців функціонують 244 бібліотеки. Упродовж дії Програми підтримки української діаспори надавалося сприяння комплектуванню бібліотек у місцях компактного проживання закордонних українців українськими виданнями, художньою літературою, збірками творів класиків української літератури. Крім цього, для бібліотек передплачувалися періодичні видання. Новою Програмою підтримки розвитку української діаспори на 2012–2015 роки також передбачено виділення коштів на підтримку українських бібліотек за кордоном. Однак говорити про те, як виконуватиметься Програма поки що не можна, оскільки за даними Української Всесвітньої Координаційної Ради (УВКР), держава припинила фінансування культурних проєктів української діаспори, запланованих на 2012 рік. За словами Голови УВКР М. Ратушного, у зв'язку із браком коштів минулого року не відбулося сім запланованих заходів, зокрема науково-практична конференція «Український всесвітній інформаційний простір» у Сумах, концертні програми¹¹.

Не залишилися непоміченими події, пов'язані зі спробами закриття Бібліотеки української літератури в Москві. Сьогодні бібліотека працює, проте резонанс від цих подій не сприяв підвищенню іміджу нашої держави.

Підтримка існуючих і створення нових ЗМІ за кордоном

У країнах поселення закордонних українців видається 124 друковані та електронні видання. Лише за підтримки держави може йтися про створення і розвиток нових закордонних українських ЗМІ, просування вітчизняної культури. Проте останнім часом доводиться чути про закриття українських газет через недостатнє фінансування (наприклад закриття української газети «Нове життя», яка видавалася з 50-х років ХХ ст. у Словаччині).

Зовнішнє радіо- й телевізійне мовлення

Зарубіжні українці мають можливість слухати й дивитися 98 програм радіо/телебачення. Національна радіокомпанія України здійснює мовлення на трьох загальнонаціональних каналах – УР-1, УР-2 («Промінь»), УР-3 («Культура»). Всесвітня служба «Радіо Україна» (ВСРУ) забезпечує іномовлення українською, англійською, німець-

¹¹ Держава припинила фінансування культурних заходів діаспори [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/news/131112-derzhava-pripinila-finansuvannya-kulturnih-zahodiv-diaspori>

кою та румунською мовами. Також державна радіокомпанія транслює свої програми у відкритому форматі через супутник і в режимі прямого ефіру в інтернеті.

Офіційну присутність України у світовому телевізійному просторі забезпечує Державна телерадіокомпанія «Всесвітня служба «Українське телебачення і радіомовлення». Обсяг мовлення на Євразію становить 24 години на добу та 24 години інтернет-мовлення. Низька фінансова зацікавленість перешкоджає залученню у сферу зовнішнього мовлення високопрофесійних фахівців. Назріла необхідність кардинального реформування ДТРК «Всесвітня служба «Українське телебачення і радіомовлення» й забезпечення сталої ресурсної та кадрової підтримки.

Забезпечення збереження культурної спадщини закордонних українців

Поза межами України існують дуже цінні музеї та архіви української діаспори і ті, що належать певним організаціям, і приватні. На сьогодні склалася ситуація, коли 40 % документальної спадщини знаходиться не у власності України, а передано у власність інших держав. Наприклад можна навести ситуацію з українськими документальними фондами, які зберігаються у Колумбійському університеті у США. Потрібно приймати рішення про повернення таких збірок в Україну або забезпечення належних умов їх збереження в країні перебування.

Українською є тенденція уповільнення процесу передачі архівів діаспори в Україну, що свідчить про недовіру закордонних українців до процесів, які відбуваються в нашій країні. Ліквідовано навіть державну службу з повернення історико-культурної спадщини. Ще однією проблемою є умови збереження і наукової обробки архівів, які передаються вищим навчальним закладам України за умови відсутності фінансування таких підрозділів ВНЗ та обмеженості доступу до них.

3. Трудові мігранти як важливий складник світового українства

Проблема трудової міграції українців займає одне з перших місць у переліку найважливіших державних проблем і потребує ретельного аналізу науковців та адекватних дій із боку законодавчої і виконавчої влади нашої держави. Незважаючи на різноманітність оцінок масштабів трудової міграції, можна говорити про те, що у структурі робочої сили України сформувався численний контингент осіб, для яких трудова міграція є головним видом зайнятості, основним джерелом

доходів, а тому має велике суспільно-політичне й соціальне значення. Трудова міграція впливає на демографічну, соціальну й економічну ситуації у країні. Останнім часом держава й суспільство посилили увагу до проблеми трудової міграції. Про це свідчать комітетські слухання у Верховній Раді 2009 р., створення Державної міграційної служби, затвердження Указом Президента України Концепції державної міграційної політики України від 30 травня 2011 р. № 622/2011.

Зазвичай головною метою працевлаштування за кордоном є фінансова допомога домогосподарствам в Україні. Сума грошових переказів трудових мігрантів у 2011 р. майже зрівнялася з обсягом прямих іноземних інвестицій в економіку України. Приватні особи збільшили перекази до країни на 20 % – до 7,02 млрд дол.¹²

Перебуваючи за кордоном, наші заробітчани зіштовхуються з низкою проблем, пов'язаних із нелегальним статусом, соціальною незахищеністю, відсутністю інформаційного забезпечення щодо особливостей трудового й міграційного законодавства країни перебування, проблемою безпечного та доступного переведення коштів з-за кордону в Україну тощо.

Більшість трудових мігрантів перебуває за кордоном нелегально, наслідком цього стає їх соціальна незахищеність, залежність від роботодавців і посередників. За даними дослідження «Зовнішня трудова міграція населення України»¹³, більшість українських трудових мігрантів намагалися легалізувати своє перебування і діяльність за кордоном відповідно до місцевого законодавства: 31,7 % отримали дозвіл на проживання та роботу, 3,4 % – дозвіл на проживання, 39,3 % – мали тимчасову реєстрацію. Водночас 23,2 % трудових мігрантів проживали і працювали за кордоном без офіційного статусу. У Чеській Республіці, Португалії та Іспанії понад половину трудових мігрантів з України отримали дозвіл на проживання та роботу. В Італії відповідна частка становила 31,9 %, в Угорщині та Польщі – близько 22 %. Відсутністю легального статусу у наших трудових мігрантів досить часто користуються роботодавці. Адже, перебуваючи за кордоном у статусі нелегала, працівник не скажитиметься на те, що йому затримують заробітну плату або й зовсім її не виплачують.

¹² Сума грошових переказів трудових мігрантів і обсяг інвестицій в економіку України практично зрівнялися [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.dt.ua/ECONOMICS/suma_groshovih_perekaziv_trudovih_migrantiv_i_obsyag_investitsiy_v_ekonomiku_ukrayini_praktichno_zri-99828.html

¹³ Зовнішня трудова міграція населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://openukraine.org/doc/BK-MIGR-END.pdf>

Важливе значення у сфері соціального захисту трудових українських мігрантів має соціальне страхування. Станом на 2008 р. близько половини, а саме 51,5 % українських заробітчан, були ним охоплені, а 21,1 % не мали права на жоден вид соціального забезпечення чи пільг. Найбільша частка охоплення мігрантів соціальним страхуванням у країнах, де трудові відносини частіше оформлені офіційно – в Іспанії, Угорщині, Чеській Республіці. Проте, незважаючи на ці обставини, більшість трудових мігрантів – 67,3 % загальної кількості – задоволені роботою за кордоном.

На особливу увагу заслуговує питання *повернення трудових мігрантів* в Україну. Світова економічна криза значно вплинула на міжнародну трудову міграцію: відбувається звільнення працівників, погіршуються умови праці, скорочується заробітня плата. Експерти прогнозували, що найближчим часом через фінансову кризу з-за кордону повернеться близько 200 тис. українських мігрантів. За різними оцінками, понад 80 % мігрантів мають намір повернутися на Батьківщину, зокрема 60 % жінок, які залишили в Україні дітей. Близько 70 % заробітчан мають в Україні сім'ю і підтримують контакти з родичами на батьківщині. 90 % мігрантів вважають, що їхнє майбутнє – в Україні, а отже, намагаються придбати квартири, оплатити навчання дітей або навіть започаткувати власний бізнес¹⁴.

Проте, незважаючи на труднощі, з якими зіштовхуються наші трудові мігранти під час економічної кризи, масового повернення додому не спостерігається. Ті, що повертаються, зіштовхуються з проблемами, пов'язаними передусім із працевлаштуванням, а також із повторною адаптацією.

Стратегія демографічного розвитку України на період до 2015 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 р. № 879, розглядає регулювання міграції як засіб уповільнення темпів депопуляції. У ній, по суті, вперше зазначалася необхідність розширення можливостей легального працевлаштування за межами держави, а також ставилося завдання розроблення й виконання програми соціальної та професійної адаптації заробітчан, які повертаються, висувалася вимога до здешевлення послуг із переказу мігрантами коштів в Україну.

Одним зі стратегічних напрямів Концепції міграційної політики, ухваленої у 2011 р., є «посилення соціального та правового захисту

¹⁴ До трудової еміграції українців не завжди спонукає скрутне економічне становище – міжнародні експерти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://caritas-ua.org/index.php?option=com_content&task=view&id=91&Itemid=23

громадян України, які працюють за кордоном, у тому числі шляхом активізації міжнародного співробітництва, укладення міжнародних договорів, що стосуються питань захисту прав трудових мігрантів, створення сприятливих умов для перетинання трудовими мігрантами з України державних кордонів та перебування таких осіб в державі працевлаштування; створення сприятливих умов та механізмів для повернення в Україну громадян України, які постійно проживають на території інших держав, з метою зменшення еміграційних потоків»¹⁵.

Отже, метою держави у сфері трудової міграції має стати забезпечення соціальної захищеності українських працівників за кордоном, сприяння зворотності міграції, стимулювання інвестування зароблених мігрантами коштів у економіку України.

4. Українці Росії

Одним із пріоритетних завдань державної політики у сфері збереження національної ідентичності закордонних українців є робота з українцями на пострадянському просторі. У цьому контексті особливого значення набуває збереження ідентичності, підтримка та розвиток української діаспори в Росії і з огляду на її чисельність, і на значення для налагодження партнерських, взаємовигідних стосунків із РФ.

Українська діаспора в РФ, попри те, що її чисельність порівняно з 2002 р. скоротилася, залишається найбільш численною.

Довідково: за результатами Всеросійського перепису 2002 р. кількість осіб, які ідентифікують себе як етнічні українці становила 2943471 осіб (2,03 % загальної кількості населення). Всеросійський перепис населення 2010 р. зафіксував зменшення кількості осіб, які ідентифікують себе з українцями до 1927988 осіб (1,35 %). Проте згідно з неофіційною статистикою чисельність української меншини в Росії сягає понад 10 млн осіб. Так, ще кілька років тому російські демографи публічно декларували факт проживання в країні близько 8–10 млн російських громадян українського походження¹⁶.

¹⁵ Про Концепцію державної міграційної політики : указ Президента України від 30.05.2011 р. № 622/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>

¹⁶ Закордонне українство: витоки та сьогодення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu/ua/578.htm>

Таблиця 1¹⁷

**Чисельність і частка серед усього населення РФ українців
і тих, хто вважав рідною мовою українську**

Роки	Кількість українців у Росії (млн)	(%)	Кількість тих, хто вважає українську мову рідною (млн)	(%)
1989	4,364	2,97	1,868	1,27
2002	2,943	2,03	1,33	0,92
2010	1,928	1,4	1,13	0,82

Зіставлення чисельності українців та осіб, які вважали рідною мовою українську, серед жителів РФ у 2002 та 2010 рр. (табл. 1) свідчить, що частка перших скорочується значно швидше, ніж других. Українці повністю інтегровані в суспільне життя Росії. Вони широко представлені в усіх сферах соціальної діяльності – на виробництві, у сфері обслуговування, в науці, освіті, управлінні тощо. Вищий за середній по країні рівень освітньої та професійної підготовки забезпечує їм досить високу соціальну мобільність і соціальний статус у суспільстві. Особи українського походження становлять помітний відсоток серед культурно-мистецької, політичної та управлінської еліти Росії, обіймають відповідальні посади в уряді, представлені в парламентському корпусі¹⁸.

Починаючи з кінця 80-х років ХХ ст., незважаючи на брак підтримки з боку центральних і місцевих органів влади, активізувалися процеси самоорганізації української діаспори, формування організацій, покликаних слугувати подальшому структуруванню та самовизначенню етнокультурного та громадсько-політичного чинника. З цією метою у 1993 р. було створено Об'єднання українців Росії, до якого увійшли організації фактично з усіх регіонів РФ.

Сьогодні у регіонах Російської Федерації, за даними МЗС, діють 156 українських громадських організацій.

Резонансними є повідомлення про тиск, який чиниться на російських українців. Ідеться про Бібліотеку української літератури, Український освітній центр при середній школі № 124 у Москві, рішення Верховного суду Російської Федерації від 24 листопада 2010 р.

¹⁷ Як українці стають росіянами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/39969>

¹⁸ Українці в Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kobza.com.ua/doslidzhennja/509-ukrajinci-v-rosiji.html>

про заборону діяльності Федеральної національно-культурної автономії українців у РФ («Українці Росії»). 18 травня 2012 р. Верховний суд Росії ухвалив рішення ліквідувати Об'єднання українців Росії і виключити організацію з єдиного державного реєстру юридичних осіб. 22 травня Міністерство юстиції Росії зареєструвало нову Федеральну національно-культурну автономію «Українці Росії», на установчий з'їзд якої не пустили українських журналістів, а українська діаспора заявляла, що нова організація створюється без її відома.

Усі ці події мають передусім політичне забарвлення і потребують втручання української влади у вирішення проблемних питань українців Росії.

Реакцією української етнічної меншини РФ на заборону через суд Об'єднання українців Росії і створення «псевдоукраїнських національних організацій» нинішньою владою Російської Федерації¹⁹ стало ухвалення рішення про створення 26 травня 2012 р. Українського конгресу Росії (УКР). 24 листопада 2012 р. відбувся установчий з'їзд організації. У Статуті УКР зазначається, що «основною метою організації є об'єднання українських організацій Росії з відродження, вивчення, розвитку і поширення української культури, розвитку національної самосвідомості, захисту їх законних прав і інтересів, налагодження тісних зв'язків українців зі своєю етнічною батьківщиною – Україною, а також із українцями, які проживають в інших країнах світу»²⁰. З-поміж завдань УКР визначено «сприяння збереженню і розвитку історичної, культурної і духовної спадщини українського народу, збереження, вивчення і популяризація української мови серед українців Росії»²¹.

Слід зауважити, що у РФ відсутні державні загальноосвітні школи з вивченням предметів українською мовою. Згідно з даними Міністерства освіти і науки РФ, у Росії функціонують лише школи, де українська мова вивчається як предмет.

Зважаючи на особливості процесу розбудови національно-освітньої справи у РФ (спорадичність виникнення закладів з українознавчим ухилом, відсутність централізованих статистичних та інформаційно-довідкових даних), визначити точну кількість учнів діючих українських класів і недільних шкіл неможливо.

¹⁹ В *России* создадут новый конгресс украинцев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.zn.ua/SOCIETY/v_rossii_sozdadut_novyy_kongress_ukraintsev-112489.html

²⁰ У *Москві* створили Український конгрес Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/537507-u-moskvi-stvorili-ukrajinskiy-kongres-rosiji.html>

²¹ Там само.

Щоб відкрити національну школу (клас), необхідно сформувати учнівський контингент, підготувати потрібну кількість учителів, забезпечити підручниками, методичною літературою. Оскільки викладацькі кадри для українських шкіл у Росії не готуються, а підручники не видаються, необхідна чітка домовленість про допомогу з боку України.

Чи не найголовнішим чинником, який стримує розвиток української освіти у РФ, є відсутність реального бажання батьків, щоб їхні діти навчалися у загальноосвітніх школах українською мовою. Тому важливо домагатися, щоб суб'єктом реального права у вирішенні національно-освітніх завдань ставали національні громади, діяльність яких забезпечується Законом РФ «Про національно-культурну автономію».

Належний розвиток національної освіти має відбуватися в загальному контексті створення необхідного національно-культурного середовища. Одночасно з українськими шкільними закладами варто створювати українські бібліотеки, книгарні, україномовні засоби масової інформації, не говорячи вже про дитячі садки з етнокультурним спрямуванням.

Критичною на сьогодні є проблема кадрів, необхідних для створення та функціонування українських освітніх закладів. Бажано домагатися відкриття у вищих навчальних закладах РФ кафедр, які готували б учителів для українських шкіл.

Однією з найгостріших проблем, з якою зіштовхуються у своїй роботі українські організації в Росії, є брак інформації з України, нестача української періодики на ринку ЗМІ РФ.

У Росії не існує мережі українських друкованих засобів масової інформації. Тому заснування загальноросійського українського періодичного видання залишається одним із найбільш важливих питань для українців Росії.

Досить обмежена можливість прийому радіо- і телевізійних передач із України в регіонах компактного проживання українців у Росії. Представники української громади нарікають на неможливість слухати українське радіо в Тулі, Курську, Москві, не говорячи вже про Архангельськ, Мурманськ, Тюмень, Томськ, Владивосток, Петропавловськ-Камчатський. Не ліпша ситуація і з українським супутниковим телебаченням, яке покриває лише європейську частину території Російської Федерації.

Завдяки зусиллям активістів українських організацій у регіонах поступово розвивається мережа українських інтернет-сайтів, зокрема «Зелений клин» – сайт українців на Далекому Сході; «Місто на Волзі» – сайт українців Волгограду; «Кобза» – незалежний правоза-

хисний сайт; «Українська діаспора» – сайт в Омській області, «Сірий клин» – неофіційний сайт українців Омська; «Жовтий клин» – сайт українців Низового Поволжя.

Таким чином, забезпечення етнокультурних прав українців у Росії задля збереження національної ідентичності та зростання ролі української діаспори в Росії потребує цілеспрямованої роботи на кількох основних напрямках.

По-перше, підвищення самоорганізації українців у Росії та ефективності використання існуючої міжнародної та національної правової бази.

По-друге, реалізація пріоритетних завдань державної підтримки української діаспори, спрямованої на задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають поза межами України.

По-третє, запровадження надійних механізмів для забезпечення зв'язків закордонного українства з Українською державою та суспільством, об'єднання їх зусиль для завершення формування української нації, розвитку України та її партнерських відносин із Росією.

Висновки та пропозиції

Закордонне українство відіграє значну роль в утвердженні України у міжнародній спільноті. Воно є важливим демографічним, інтелектуальним, соціально-культурним та інформаційним ресурсом країни. За умов тісної взаємної співпраці українське зарубіжжя має стати для України вагомим чинником реалізації зовнішньої політики, а саме: забезпечення позитивного міжнародного іміджу; розвитку економічних, культурних та інших зв'язків із зарубіжними країнами; забезпечення економічної, культурної та інформаційної присутності в геополітично важливих регіонах.

На сучасному етапі національні інтереси України потребують державної підтримки збереження української ідентичності діаспори, що включає забезпечення на належному рівні її прав і свобод, сприяння збереженню української мови та культури у середовищі діаспори, допомогу в реалізації освітніх програм і проектів у межах українських громад у країнах перебування, а також надання можливостей для отримання освіти в Україні.

Завдання, які потребують першочергового вирішення:

- **створення окремого державного органу** з роботи із закордонним українством і трудовою міграцією, що координував би зв'язки закордонного українства з Верховною Радою, Кабінетом міністрів

України, Міністерством закордонних справ, Міністерством культури, Міністерством освіти і науки, молоді та спорту, Міністерством економічного розвитку і торгівлі, Міністерством соціальної політики, Пенсійним фондом, Державною прикордонною і Державною митною службами та іншими важливими установами України;

- **внесення змін і доповнень до Закону України «Про вибори народних депутатів»**, оскільки він практично позбавляє трудових мігрантів частини виборчих прав, гарантованих Конституцією України. Це стосується забезпечення можливості голосувати і бути обраними до Верховної Ради України;

- **розроблення Державної програми сприяння поверненню громадян України, які перебувають за кордоном**, на Батьківщину, передбачивши для них податкові, митні, інвестиційні пільги, пільги на придбання (побудову) житла тощо;

- **активізація переговорного процесу щодо укладення двосторонніх міжнародних договорів** між Україною та іноземними державами про працевлаштування й соціальний захист трудових мігрантів, взаємне визнання документів про освіту, визнання українських посвідчень водія;

- при підготовці Проекту закону України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» передбачити виділення коштів на **сприяння діяльності українських культурно-інформаційних центрів** у іноземних державах, у яких проживають закордонні українці, облаштування приміщень для громад закордонних українців, осередків української культури, бібліотек, українських шкіл і класів за кордоном технічними засобами навчання, оргтехнікою, інвентарем, меблями. Придбання книг, зокрема підручників, навчально-методичної літератури, навчальної аудіо- та відеопродукції для надання допомоги у комплектуванні бібліотек, забезпеченні потреб навчальних закладів (класів, кафедр, відділень, факультетів навчальних закладів) іноземних держав, у яких вивчається українська мова.

Для попередження негативних наслідків від трудової міграції українців є доцільним:

- удосконалення законодавчої бази, посилення відповідних інституцій, уточнення та розширення їхніх повноважень, а саме: **ухвалення Закону України «Про основні засади державної міграційної політики України»**, приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів, що значною мірою допоможе усунути недоліки чинного законодавства у сфері міграції;

- **посилення участі Міністерства соціальної політики України** в регулюванні трудової міграції;

- **інформування потенційних трудових мігрантів** щодо міжурядових угод про взаємне працевлаштування громадян та їх соціальний захист, а також про можливості отримання трудовими мігрантами – громадянами України допомоги з боку закордонних дипломатичних установ України під час їх перебування за кордоном завдяки розповсюдженню інформації, а саме: рекламно-інформаційних буклетів, спеціальних телепередач, цільових випусків газет;
- **підсилення ефективності роботи закордонних дипломатичних установ України** з правової допомоги мігрантам, забезпечення захисту прав і свобод українських громадян, які перебувають за кордоном; оптимізація кадрового складу консульських відділів посольств і консульств відповідно до кількості трудових мігрантів у країнах перебування;
- **захист соціальних прав українських громадян** та забезпечення більш сприятливих можливостей працевлаштування за кордоном у спосіб укладання двосторонніх договорів та угод, у т.ч. щодо взаємного визнання легітимності посвідчень водія, трудового стажу, соціального та пенсійного страхування, збільшення квот на працевлаштування;
- створення сприятливих умов для **залучення фінансових ресурсів закордонних українців у вітчизняну економіку**;
- **з метою легалізації грошових переказів установа пільгових умов для їх здійснення**, а саме: законодавчо закріпити спрощену систему грошових переказів із-за кордону, зменшити оплату за банківські послуги;
- створення умов усередині країни, які сприяли б скороченню виїздів на заробітки за кордон; **заохочення повернення мігрантів на Батьківщину** та максимальне використання результатів трудової міграції в інтересах розвитку домогосподарств мігрантів, місцевих громад, регіону та країни загалом;
- піклуючись про збереження нашими громадянами, які тимчасово перебувають на заробітках за межами України, національної ідентичності, необхідно **забезпечувати зв'язок заробітчан з Україною** завдяки створенню умов для їхнього національно-культурного життя за кордоном, організації клубів, бібліотек, недільних шкіл тощо;
- **максимальне використання потенціалу громадських об'єднань українців за кордоном**, зокрема через активну роботу Ради з питань трудової міграції громадян України при Кабінеті Міністрів України, утвореної 20 січня 2010 р. Цей орган має бути дієвим механізмом впливу на владні рішення щодо вдосконалення нормативно-правової бази з питань соціального захисту наших співвітчизників, створення правових, економічних та організаційних умов для повернення трудових мігрантів в Україну.

Додаток 1

Чисельність українських громад за кордоном

Країна	За даними МЗС (жовтень 2012), осіб	База даних народонаселення Світового банку ²⁶ , осіб
Австралія	13666	–
Австрія	7000	–
Азербайджан	21500	–
Аргентина	250000–300000	–
Бельгія	4343	–
Білорусь	159000	141300
Болгарія	1763	–
Боснія та Герцеговина	4500	–
Бразилія	500000	–
Велика Британія	30000	25000
Вірменія	1633	–
Греція	22000	24800
Грузія	7000	–
Данія	6770	–
Естонія	28000	–
Ізраїль	56000	248700
Ірландія	3500	–
Італія	200730	172600
Іспанія	86316	88300
Казахстан	333000	272000
Канада	1209085	69200
Киргизія	22900	–
Латвія	45669	33000
Литва	22000	–
Молдова	460600	190000
Нідерланди	4000	–

Закінчення дод. 1

Країна	За даними МЗС (жовтень 2012), осіб	База даних народонаселення Світового банку ²⁶ , осіб
Німеччина	142000	202500
Нова Зеландія	672	–
Норвегія	2 604	–
Парагвай	10000–12000	–
Польща	31000	3330000
Португалія	49500	–
Росія	1930000	3647200
Румунія	51700	–
Сербія	4635	–
Словаччина	7430	–
Словенія	468	–
США	892992	332200
Таджикистан	1500	–
Туркменістан	23000	–
Угорщина	6168	–
Узбекистан	86854	–
Фінляндія	2103	–
Франція	30000	–
Хорватія	4300	–
Чехія	30000	33600
Чилі	1000	–
Швейцарія	5094	–
Швеція	4741	–

²⁶ *Малиновська О. А.* Урізноманітнення складу населення України під впливом міжнародної міграції: виклики та шляхи реагування / *О. А. Малиновська* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/973/>

Додаток 2

Дані щодо діяльності українських громад у країнах світу

Країна	Кількість українських громадських організацій	Кількість культурно-інформаційних центрів	Кількість суботніх і недільних шкіл і класів	Кількість учнів у суботніх і недільних школах і класах	Кількість колективів художньої самодіяльності	Кількість друкованих та електронних видань	Загальна кількість накладів видань	Кількість програм радіо/телебачення	Кількість бібліотек	Кількість музеїв	Кількість спортивних клубів	Кількість аматорських театрів
Австралія	17	-	8	286	10	4	-	1	-	1	3	-
Австрія	5	1	1	28	1	1	1000	-	1	-	-	-
Азербайджан	4	-	1	16	1	1	500	3	3	-	-	-
Аргентина	46	-	20	339	18	4	1700	8	2	-	-	-
Бельгія	11	1	3	35	4	1	-	-	-	-	1	1
Білорусь	13	1	15	100	10	2	729	-	6	-	-	1
Болгарія	5	-	1	8	-	1	-	-	-	-	-	-
Боснія і Герцеговина	10	-	1	35	5	1	-	1	1	1	-	-
Бразилія	6	8	100	3000	25	4	2000	3	5	2	-	-
Велика Британія	10	12	14	308	6	2	8500	1	10	3	1	-

Вірменія	1	-	1	41	4	1	1000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Греція	3	-	6	99	2	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	1
Грузія	15	1	4	260	3	1	200	4	5	-	-	-	-	-	-	-	1
Естонія	22	-	5	84	10	-	-	2	4	1	1	1	1	1	1	1	1
Ірландія	1	-	2	13	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Іспанія	22	2	10	412	20	2	50000	-	-	-	-	-	6	-	-	-	-
Італія	70	1	7	150	30	6	71500	2	6	1	2	1	2	1	1	1	1
Казахстан	22	22	11	239	82	2	5200	-	22	-	-	-	-	-	-	-	-
Канада	близько 1000	близько 70	99	-	100	8	близько 22000	11/3	-	11	20	3	3	3	3	3	3
Киргизія	1	-	4	150	4	1	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-
Латвія	15	-	1	14	9	3	800	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Молдова	13	3	1	30	170	2	3000	4/2	3	2	-	-	-	-	-	-	3
Німеччина	32	2	7	295	5	1	750	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Польща	67	1	88	2198	69	1	7200	8	18	5	1	8	8	8	8	8	8
Португалія	3	1	10	516	2	4	7000	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Росія	100	-	15	445	400	2/1	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-
Румунія	2	1	74	433	12	4	-	3/-	-	3	-	-	-	-	-	-	-
Сербія	22	-	11	138	5	9	10000	2/2	-	-	2	1	1	1	1	1	1
Словаччина	7	-	21	803	38	4	-	1/1	9	1	1	1	1	1	1	1	1

Закінчення дод. 2

Країна	Кількість українських громадських організацій	Кількість культурно-інформаційних центрів	Кількість суботніх і недільних шкіл і класів	Кількість учнів у суботніх і недільних школах і класах	Кількість колективів художньої самодіяльності	Кількість друкованих та електронних видань	Загальна кількість накладів видань	Кількість програм радіо/телебачення	Кількість бібліотек	Кількість музеїв	Кількість спортивних клубів	Кількість аматорських театрів
США	164	35	36	2670	43	32	40000	20	16	12	31	6
Таджикистан	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Туркменістан	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-
Угорщина	3	1	3	80	3	2	10000	2/1	2	1	-	1
Узбекистан	8	-	3	72	4	-	-	-	-	1	-	-
Фінляндія	2	-	1	6	-	1	-	-	3	-	-	-
Франція	17	1	2	100	3	1/1	-	-	1	-	-	1
Хорватія	2	-	3	10	6	2	350	1	1	1	-	-
Чехія	6	1	1	120	3	3	-	-	-	-	-	1
Швейцарія	2	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-
Швеція	8	-	2	10	-	-/3	-	-	-	-	-	-
Японія	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Усього	1800	168	617	14058	1123	124	248929	98	244	49	71	35

ПОРЯДОК
використання коштів, передбачених у державному бюджеті
для фінансової підтримки забезпечення
міжнародного позитивного іміджу України
та здійснення заходів щодо підтримки зв'язків з українцями,
які проживають за межами України²⁷

1. Цей Порядок визначає механізм використання коштів, передбачених МЗС у державному бюджеті за програмою «Фінансова підтримка забезпечення міжнародного позитивного іміджу України, заходи щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України» (далі – бюджетні кошти).

2. Цілями використання бюджетних коштів є забезпечення міжнародного позитивного іміджу України та здійснення заходів щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України.

3. Головним розпорядником бюджетних коштів та відповідальним виконавцем бюджетної програми є МЗС. Розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня за напрямками, визначеними підпунктами 2–9 пункту 4 цього Порядку, є закордонні дипломатичні установи України.

Одержувачем бюджетних коштів за напрямом, визначеним підпунктом 1 пункту 4 цього Порядку, є державне підприємство «Головне управління комплексного обслуговування та будівництва об'єктів дипломатичної служби». Одержувачами бюджетних коштів за напрямками, визначеними підпунктами 3–9 пункту 4 цього Порядку, є українські громади за кордоном, яким надається фінансова підтримка.

4. Бюджетні кошти спрямовуються МЗС на:

1) фінансування проектних, підготовчих та ремонтно-реставраційних робіт павільйону «Земледеліє» (будівля № 58), розташованого на території Всеросійського виставкового центру в м. Москві (Російська Федерація) – 2,398 млн грн;

2) проведення заходів щодо створення пам'ятного знака (пам'ятника жертвам Голодомору 1932–1933 років у м. Вашингтоні (США) – 1,130 млн грн;

3) надання фінансової підтримки українській громаді за кордоном у виготовленні проектно-кошторисної документації та проведенні ре-

²⁷ *Постанова* Кабінету Міністрів України від 8.02.2012 р. № 102 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/102-2012-%D0%BF>

монту приміщень, виділених для потреб Українського народного дому в м. Перемишлі (Республіка Польща) – 852 тис. грн;

4) надання фінансової підтримки українській громаді за кордоном у виготовленні проектно-кошторисної документації та проведенні ремонту Центру української культури в м. Пряшеві (Словацька Республіка) – 120 тис. грн;

5) надання фінансової підтримки українським громадам за кордоном у забезпеченні ними випуску періодичних видань, підготовки та випуску теле- й радіопрограм, публікацій з української тематики в засобах масової інформації за кордоном, підтримання інтернет-ресурсів таких громад – 332,2 тис. грн;

6) надання фінансової підтримки українським громадам за кордоном в організації та проведенні таких науково-освітніх заходів, як форуми, конгреси, конференції, семінари – 50 тис. грн;

7) надання фінансової підтримки українським громадам за кордоном у виданні наукових, публіцистичних, художніх творів і збірок, творів закордонних українців, здійсненні перекладу творів класиків української літератури іноземними мовами – 50 тис. грн;

8) надання фінансової підтримки українським громадам за кордоном в організації та проведенні таких культурно-мистецьких заходів, як фестивалі, свята мистецтв, виставки, експозиції, вечори і тижні українського кіно, української пісні та поезії, концерти творчих колективів – 50 тис. грн;

9) надання фінансової підтримки українським школам за кордоном – 15 тис. грн;

10) виготовлення бланків посвідчення закордонного українця – 60 тис. грн;

11) забезпечення функціонування веб-сайтів МЗС та закордонних дипломатичних установ України з розміщенням інформації іноземними мовами для популяризації України на міжнародному рівні – 100 тис. грн;

12) оплату витрат, пов'язаних із закупівлею іноземної валюти для цілей, зазначених у цьому пункті, і оплату банківських послуг – 2,8 тис. грн.

5. Бюджетні кошти використовуються в межах відповідних бюджетних призначень згідно із затвердженим МЗС планом заходів. У разі потреби до такого плану заходів в установленому порядку вносяться зміни.

МЗС подає кожного півріччя Мінфіну інформацію про виконання плану заходів із результатами проведеного аналізу, поясненнями та висновками про виконання.

6. МЗС разом із Мінфіном розробляє і затверджує паспорт бюджетної програми.

7. Закупівля товарів, робіт і послуг за рахунок бюджетних коштів здійснюється в установленому законом порядку.

Попередня оплата таких товарів, робіт і послуг проводиться з урахуванням положень бюджетного законодавства.

Не допускається спрямування бюджетних коштів на:

- придбання товарів, робіт і послуг, які безпосередньо не пов'язані з проведенням заходів, передбачених цим Порядком;

- оплату посередницьких послуг;

- оплату заходів, проведення яких здійснюється за іншими бюджетними програмами;

- проведення заходів, метою яких є отримання прибутку.

Остаточні розрахунки за поставлені товари, виконані роботи та надані послуги здійснюються згідно з умовами договору про їх закупівлю на підставі актів приймання-передачі поставлених товарів, виконаних робіт і наданих послуг.

8. Відображення у первинному та бухгалтерському обліку інформації про отримані (створені) оборотні й необоротні активи, а також відкриття рахунків, реєстрація, облік бюджетних зобов'язань в органах Казначейства та проведення операцій, пов'язаних із використанням бюджетних коштів, здійснюються у порядку, встановленому законодавством.

9. Казначейство проводить (у разі потреби) за зверненням МЗС про здійснення розрахунків у іноземній валюті операції із закупівлі іноземної валюти за офіційним курсом гривні, встановленим Національним банком на дату проведення операції.

10. Розпорядники бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачі бюджетних коштів надсилають у двотижневий строк після закінчення кварталу МЗС інформацію про виконання плану заходів для її узагальнення.

11. Складення та подання фінансової та бюджетної звітності про використання бюджетних коштів, а також контроль за їх цільовим та ефективним витрачанням здійснюються в установленому законодавством порядку.

Додаток 4

Міжнародні організації української діаспори

Основним координаційним органом закордонних українців є **Українська Всесвітня Координаційна Рада**, створена українськими громадськими організаціями з України та з-за кордону в 1992 р. За статутом УВКР є міжнародною спілкою об'єднань громадян, діяльність якої поширюється на територію України та інших держав.

Метою діяльності УВКР є сприяння зміцненню й розбудові незалежної держави – України, збереження національної ідентичності українців у країнах їх поселення, а також сприяння співпраці України із закордонними українцями та з країнами поселення українців.

Найвищим органом управління УВКР є Всесвітній форум українців, який скликається раз на чотири-п'ять років (останній V Форум відбувся у серпні 2011 р. у Києві). У період між Форумами вищим органом управління УВКР є Загальні збори представників організацій-членів УВКР, які скликаються не менше одного разу на рік.

Найбільшою організацією міжнародного характеру є **Світовий конгрес українців (СКУ)**, створений у Нью-Йорку в 1967 р. До листопада 1993 р. цей координаційний орган мав назву Світовий конгрес вільних українців. Нині СКУ об'єднує близько 300 громадських інституцій майже в 30 країнах. З-поміж його нових членів є і осередки у пост-радянських державах.

Міжнародними об'єднаннями є також **Європейський конгрес українців** (представляє інтереси українських громад у 23 країнах, здебільшого в Центральній і Східній Європі), Світова федерація українських жіночих організацій, а також Світова федерація українських лемківських об'єднань.

Наукове видання

МАЗУКА Людмила Іванівна

**УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА ТА СВІТОВЕ УКРАЇНСТВО:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ПОТЕНЦІАЛ
І ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ**

Аналітична доповідь

Літературний редактор: *І. В. Куницяна*

Коректор: *І. В. Куницяна*

Верстання: *І. В. Куницяна*

Відповідальний за випуск: *В. М. Сизонтов*

Оригінал-макет підготовлено
в Національному інституті стратегічних досліджень:
вул. Пирогова, 7-а, Київ-30, 01030
Тел./факс: (044) 234-50-07
e-mail: info-niss@niss.gov.ua

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 1,86
Тираж 200 пр. Зам. ***

ПП «Вид-во «ФЕНІКС»
вул. Шутова 13 Б, м. Київ, 03680
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 271 від 07.12.2000

ДЛЯ ПОДАТОК